

Yaman Barlas: “Yılmaz Güney, Türk sinemasında keskin bir dönüştür”

17 Mayıs 2006 günü Boğaziçililerin seçtikleri köşemizin konuğu, Boğaziçi Üniversitesi Endüstri Mühendisliği Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. Yaman Barlas'tı. Moderatörlüğünü Yamaç Okur'un yaptığı söyleşide Barlas'ın, seçtiği film olan Umut ve Yılmaz Güney konuşuldu.

Sinemayla ilişkiniz nedir? Umut'u niye seçtiğinizi ve Yılmaz Güney üstüne düşüncelerinizi merak ediyorum.

Yaman Barlas: Sinema serüvenim uzun bir serüven, ta çocukluğuma dayanıyor. Ailemden gelen bir sevgi. 12-13 yaşlarında Antep'e yeni bir film geldi diye kalkar giderdik. 1966 gibi Sinematek kurulmuştu. *Beyaz Yele*, *Kırmızı Balon* gibi filmleri 13 yaşında falan gördüğümü hatırlıyorum. Ailelerden çeşitli akrabalar falan da sinemayla çok ilgili oldular. Ülkü Tamer çok ilgiliydi. Rahmetli Onat Kutlar akrabamızdı. Küçükken bir sinema çevresi içindeydim.

O dönemi hatırlıyor musunuz?

Küçükken sinemaların tıklım tıklım dolu olduklarını hatırlıyorum. Sinema yegâne ucuz halk eğlencesiydi. Bir sanat dalı olarak da çok konuşulurdu. Dönem dönem şiir de çok konuşulmuştur. O dönem de sinema dönemiymi. 1960'lar, 70'ler sinemanın altın çağı gibiydi.

Antep'te o filmlere ulaşmanız da çok ilginç. Bugün İstanbul'da birtakım filmlere bile zor ulaştığımızı söylersek, oldukça ilginç bir dönem olmalı.

Yaman Barlas: Tabii, ama bu biraz da Antep şehrinin özelliği. Antep, hayalperest bir şehirdir. Geçenlerde Kadir İnanır'ın başrolde olduğu bir film oynadı. Gaziantep'in efsane bir sinemacısı vardır, onu canlandırıyordu. *Sinema Bir Mucizedir* (2005). Senaryosu Ülkü Tamer'indi. Filmin çok iyi olmadığını söylemişlerdi.

Memduh Ün'ün son filmi. Fakat filmi çekerken Memduh Ün'ün sağlığı bozuldu. Tunç Başaran, onun yerine filmi tamamladı. Yani iki yönetmenli bir film.

O film iyi olsaydı, Antep'lilere benim çocukluğumda sinema nasıldığını çok iyi anlatacaktı. *Umut*'u seyrettiğinizde şöyle bir sahne göreceksiniz: Yılmaz Güney, bir sinemanın kapısına gelir ve orada tahta panolara yapıştırılmış dört film birden afişi vardır. Hala böyle adet olan yerler var mı? O tahta panoları, çocuklar sırtlarında taşır ve bağırırlardı.

O dönemim yegâne tanıtımıydı herhalde. Sinema ücretleri nasıldı?

Çok ucuz olduğunu hatırlıyorum. Şu andaysa sinema hakikaten pahalı. O dönemde simit alır gibi herkes sinemaya giderdi. Gaziantep'te sinema sanatına meraklı, ateşli bir kesim vardı. Bunun yanında sinemaya sadece eğlence olsun diye giden, açık hava sinemasında çekirdek yiyerek falan film seyreden bir kesim de vardı.

Yılmaz Güney'in yasaklı olduğu yıllarda Gaziantep'e daha az gitmeye başlamıştım. Yılmaz Güney enteresan bir efsanedir. Önceleri insanın aklının alamayacağı sayıda vurdu kıldılı film çekti. Yüz tane falandır. Avantür filmler, kovboy kıyafetli falan. Fakat burada da çok güzel oynardı. Bu filmler de tıklım tıklımdı. Yılmaz Güney'in Çirkin Kral dönemi neydi anlatayım. Heyecanla onun filmlerinin gelmesini bekleyen bir kesim vardı. Tamamen taraf tutar gibi bağırarak çağırarak "dikkat et arkandan geliyor" falan

diyerek bu filmler izlenirdi. Bizim köyde okuma yazması olmayan bir nine vardı. Yılmaz Güney'in filmine giderken onu da götürmezsek çok kırılırdı. Her seferinde, Yılmaz Güney yaralanınca falan fenalık geçirirdi. Ölünce de çok ağlardı. Bir ay sonra Yılmaz Güney'i başka bir filmde sağ salim gördüğünde, yaralanmış da kurtulmuş gibi sevinirdi. Halktan birçok kişinin, filmi seyredirken "yapma oğlum, elini kana bulama" falan dediğini hatırlıyorum. Yılmaz Güney'le halk arasında başka bir kimya doğdu. Kendi yöresindekilere, "bizden, normal halktan bir adam çıktı ve bir numaralı star oldu" düşüncesini kabul ettirdi. İnsanları müthiş etkiledi. Bütün piyasaya rağmen, nasıl doğru şeyler anlatabileceğinin yollarını aradı. Sonra Yılmaz Güney tabir-i caizse halkı zehirlemeye başladı.

Benim kişisel teorim, ben onu tuhaf bir şekilde Clint Eastwood'a benzetirim. Bir kere Clint Eastwood senelerce "kanun benim, Amerikan toplumu fazla liberal" düşüncesiyle dolu filmler çekti. Bu filmlerde de gerçekten çok iyi oynuyordu. Clint Eastwood sahneye çıktığı zaman sesiyle duruşuyla insanı kavrar ve etkiler. Gidin ağzında sigarasıyla *İyi, Kötü, Çirkin'i* (*Il Buono, Il Brutto, Il Cattivo*, Yön: Sergio Leone, 1966) seyredin. Müthiş bir hayran kitlesi oluşturdu. Çok şanslı bir insandı. Bence Yılmaz Güney'le bu noktalarda ortaklıkları var. Karizması olan, sahne prezansı olan aktörler vardır. Marlon Brando mesela, 100 kiloluk bir görüntüyle çıkarsa bile ona bakardınız. Yılmaz Güney de seyirciye müthiş bir sinema keyfi veriyordu. Clint Eastwood'un beş altı yıldır yaptığı, senaryosunu yazdığı filmlere bakın. Bütün o miti parçaladı, bambaşka bir adam oldu. *Absolute Power* (1997) gibi yedi sekiz tane çok iyi film çekti. Eastwood da Güney de çok zeki. İkisi de ikiyüzlülermiş. Gençken ikisinin de içinde gerçek sinema varmış.

Yılmaz Güney'i Türkiye sineması tesadüfen çıkarmıştır. *Umut'u* çekti ve neredeyse orada sineması bitti. Gitti bir adamı vurdu. Tabancayla falan yaşayarak film çekilmezdi. Anton Çehov "eğer sahnede bir tüfek duruyorsa, o tüfek mutlaka patlar" der ya Yılmaz Güney için de öyle ol-

du. O hayat tarzıyla sinema yapılmazdı. Yurtdışına esas kaçıışı tamamen adam öldürmesiyle alakalıdır. Cezadan kaçtı. Ama böylece, ona başka türlü bir ceza vermelerine kılıf hazırladı. Bence mutlaka Türkiye’de hapiste yaşayacaktı.

Öte yandan, neredeyse Nazım Hikmet’in şiire getirdiğini sinemaya getirdi: Verimlilik ve kalite. Bir taraftan mafyayla uğraşiyor, bir taraftan da devrimcileri saklıyordu. Kendi haline bırakılsa günde 24 saat sinema soluyacak bir adamdı. 6-7 tane iyi film çekti. *Umut*’tan başka dört tane daha çok iyi filmi var. Film serüveninin sanat kısmı hiç potansiyeliyle orantılı değildir. *Umut* filmiyle *Bisiklet Hırsızları (Ladri di Biciclette)*, Yön: Vittorio De Sica, 1950) gibi bir film çekti. Yılmaz Güney kendi yaşadığı yerlerin hikâyelerini anlatmaya başladı. Yılmaz Güney, Türk sinemasında keskin bir dönüştür. Türk sinema tarihinde de tek tük örnekler vardı. *Susuz Yaz* (Yön: Metin Erksan, 1964) falan gibi. Yılmaz Güney, kendi yaşadığı coğrafyayı ve kültürü çok iyi biliyordu. Çok gerçekçidir. Filmde çocuklara bakın. Onları nasıl kullanıyor, nasıl oynatmış dikkatle bakın.

Dinleyici Soruları

Yılmaz Güney’in sosyal döneminde çektiği filmlerin daha önce çektiği filmlerden kopuk olmasının nedenlerinden biri, Yılmaz Güney’in potansiyelinden ziyade dönemin şartları olabilir mi?

Yaman Barlas: Yılmaz Güney çok genç yaşta kovboy filmleri çekerken, sosyal içeriği olan hikâyeler yazıyordu. Bence Yılmaz Güney bunu bilinçli olarak kullandı. Tabii ki koşullar onu değiştirdi. Ama bence başından beri Yılmaz Güney filmleriyle ilgili hayal kuruyordu, senaryolarını, hikâyelerini yazıyordu. Ama onun karakteri çok özel ve tuhaftır. O sıradaki dünya görüşlerinden etkilenmekten çok, bir noktadan sonra da kişisel ve bir kezdir. Ona özgüdür. Onat Kutlar Yılmaz Güney’i sette gördüğü zaman “oynuyor mu, kendisi mi ayırt etmek kolay değildi” diyordu. Nimet Arzık’ın onunla yaptığı bir röportajımı okumuştum.

Neden böyle adi suçlara karıştınız gibi bir sürü soru sormak üzere gittiğini söylüyor. Ama öyle özel bir durumla karşılaşmış ki yıllarca Çirkin Kral diye anlatılan adamı gördüğünü söylemişti. Sıradan bir kavanozdan bir turşuyu yesin. Siz de onu sanat eseri diye seyredin. Bu bir şanstır. Bu adam sahneye çıkıyor ve rol yapmasına gerek kalmıyor. Gayet gerçekçi bir şekilde oynuyor. Bu sistemle eğitilerek bir noktaya kadar yapılabilir. Bence bu büyük bir oranda şansla alakalı.

Şanslı evet ama bir yerden sonra da kendini yetiştirmiş. Sanatçı dostlarının olması, içinde bulunduğu çevrenin entelektüel düzeyi, hapishanenin onu yetiştirmesi bence Yılmaz Güney'in gelişiminde etkili oluyor. Biraz yılların geçmesi ve kafasındaki hikâyelerin de olgunlaşması gerekiyordu

Çok da idealize etmemek gerekli. Şüphesiz konuşurken onu idealize ediyoruz. Bir sürü yanlış, zaafı falan vardı. Herhalde daha gelişecekti. Türkiye'de onunla ilgili çok saçma eleştiriler çıkıyor: "Bu adamın starlıkla alakası yoktur. Yüceltilmektedir." gibi. Onun sinema sanatını tartışırken fikirlerini de tartışmaya başlıyorlar ve bu noktadan sonra çıkan yorumlar saçma sapan oluyor. Vuran-kıran adam olduğu, dolayısıyla sanatçı olamayacağı gibi tuhaf yorumlarla karşılaşyoruz. Ama o sıralar Amerika'da ciddi bir sinema dergisinde çok güzel bir eleştiri yazısı çıktı. Başlığı da "Prisonor of Hollywood" Yılmaz Güney'in de, okusaydı çok beğeneceğini düşünüyorum. O sırada Türkiye'de hapisteydi. Amerikalı eleştirmen ev ödevini yapmış, Yılmaz Güney'in filmlerini seyretmiş. Yazıdaki tespitleri şöyleydi eleştirmenin: "Aslında Yılmaz Güney Adana'da western filmleri seyrede seyrede Hollywood'da nasıl film yapıldığını öğrenmiş. Sinema görüşünde de Hollywood'un etkisi vardır. Onun yapmaya çalıştığı ise Hollywood'un etkisinden ve esaretinden kurtulma çabasıdır". Gerçekten de iyi bir tespit. *Acı* (1971), *Ağut* (1971) ve *Umut* (1970) çok özel filmler. Bu filmlerin yanı sıra çok kötü olmayan belli bir düzeyi olan filmleri de ciddi dozda Hollywood sinema-

sının izlerini taşır. Klasik Hollywood anlatımında da karakter ve seyircide bir özdeşleşme vardır.

Umut, onun ikinci dönemini başlatan film. Umut'tan sonra hangi filmi gördünüz?

Yaman Barlas: *Yol*'u (1982) gördüm. Onu iki kere gördüm. Yasakken seyretmek daha zevkli. Yurtdışındaydım ve ben çıkar çıkmaz oraya geldi. *Yol* filminin yönetmeni kim dersiniz, benim kanaatimce Şerif Gören'dir. Ama Yılmaz Güney, Cannes Film Festivali'nde Şerif Gören filmi olarak ödül aldı. Aslında senaryonun büyük bir bölümünü Şerif Gören yazmış. Film çok iyiydi ve bence bu bir anlamda Şerif Gören'in şanssızlığıydı. Film seyrettiğinizde burada Yılmaz Güney'in imzası var diyorsunuz. Şerif Gören gibi iyi bir yönetmen 3-4 tane daha aynı ağırlıkta film çekebilirdi. Ama kolu koptu gibi oldu. Zeki Ökten'de de biraz o sendrom var.

Yılmaz Güney, Atıf Yılmaz'ı ilk yıllarında usta olarak görür. *Yol*'un ve *Sürü*'nün (Yön: Zeki Ökten, 1978) yarısını ona ait olarak görüyorum. *Arkadaş* (1974) filmi beğenmedim. Sanki hapis Yılmaz Güney'in tüm sinema inceliğini törpülemiş ve kendine gelemeden bu filmi çekmiş. *Umut*'tan sonra bu adam nasıl daha iyi bir film çekemez diye düşündüm. Fikirleri dolaylı söylemek seyircinin hoşuna giderdi. *Arkadaş* filminin müziği müthişti.

Boğaziçililerin Seçtikleri köşemizde ilk defa siz bir Türk filmi seçtiniz. Yılmaz Güney dışında hangi sinemayı takip ediyorsunuz?

Eskiden Avrupa sineması özellikle İtalyan sineması, yeni gerçekçilik ve sonrası benim için sinemanın en üst düzeyiydi. Fakat son 6-7 yıldır, beni, bağımsız Amerikan sineması çok etkilemeye başladı. Gerçekten çok iyi film çekiyorlar. Bence dünya sineması yeni formlar arıyor, yeni atılımlar yapacak. Hem seyri güzel, hem sanat değeri yüksek filmler yapılıyor. Bunu bağımsız Amerikan sineması zorluyor gibi geliyor bana. Bence Fransa'nın bağımsız bir sinema sanayisinin olması da bunu etkiliyor. Amerikan bağımsızlarının tam karşısında İran sineması var. Sinemanın büyüklüğü ve

büyüsü bu. Amerika'dan çok iyi film çıkıyor ama öte yandan İran'dan da dört dörtlük film çıkıyor.

Türk sinemasına baktığımızda çok iyi işler çıkaran yönetmenler var. Türk sinemasının geleceği hakkında ne düşünüyorsunuz?

Bu soruyu bana beş sene önce sorsaydınız yuvarlak cevaplar verirdim. “Ah nerede Yılmaz Güney, Metin Erksan, Halit Refiğ!” derdim. Çıkmıyordu çünkü. Ama son beş yılda her şey çok değişti. Reha Erdem’in *Korkuyorum Anne’si* (2005) dört dörtlük bir film. *Hacivat Karagöz Neden Öldürüldü’yü* de (Yön: Ezel Akay, 2005) çok beğendim. Yapması çok zor bir filmi. Teknolojin çok iyiyse daha iyisini yaparsın. Fatih Akın’ın her iki filmini de çok beğendim. Türk sineması da çok iyi gidiyor.

Yol’u Atlanta Film Festivali’nde mi görmüştünüz? On dan bahseder misiniz biraz? Çünkü çıkıp bir konuşma yapıyordu sanırım.

Evet, çıkıp bir konuşma yaptı. “Dünyanın neresinde olursa olsun ezilenler vardır ve bunların hepsi her yerde aynıdır. Bu filmi dünyanın tüm ezilenlerine ve emekçilerine adıyorum” gibi bir konuşmadı. Belki Türkiye’deki kopyasında da bu konuşma vardır. Eski kopyasında vardı.

Oyuncular, rejisörler bir tek Yılmaz Güney vardı diyor. En çok beni üzen düşüştür. Sinema gibi kompozit bir sanatta doğal bir yetenek olur mu? Öğrenilen bir sanatta Yılmaz Güney örneğinin gösterdiğiyle olur gibi gözüküyor. Sinema gibi teknolojik bir sanatta doğal bir yetenek var karşımızda. Teorik bir tuhaflığı var. Görsel hafıza İlhan Arakon’u yaptık üç belgesel arşivde var. Alabilirsiniz tabii.

1970’lerde işportacılar da bir ağlayan çocuk afişi asılıydı. Babam söylemişti, ağlayan çocuk afişiyle Yılmaz Güney’in afişi yan yana dururmuş. Bu adamları rahatlatan iki afiş var. Ağlayan çocuk afişiyle Yılmaz Güney’in afişi neden yan yanadır?

Yaman Barlas Kimdir?

1978'de ODTÜ Endüstri Mühendisliğı'ni bitiren Yaman Barlas, sonrasında Ohio University ve Georgia Institute of Technology'de Endüstri ve Sistem Mühendiliğı eğitimine ve çalışmalarına devam etmiştir. Barlas ayrıca System Dynamics Society'nin kurucu üyeliğini ve başkanlığını yapmış, birçok akademik yayın yayımlamıştır. Halen Boğaziçi Üniversitesi'nde görev yapmaktadır.